

Якість вищої освіти як змодельована реальність

Процес реформування вищої освіти в Україні ось вже декілька десятиліть відбувається під гаслом: «Покращити якість освіти!». Останнім часом чимало зусиль було витрачено на те, щоби визначити параметри цієї якості (тобто, що ми розуміємо під «якістю освіти» та якої якості прагнемо) та розробити механізми діагностики стану справ (тобто визначити, яку ж якість фактично маємо). Тож, здається, нема про що казати, бо якість - це реальність, а не якийсь фантом. Втім, не все так однозначно.

Про якість освіти йдеться в Законі України «Про вищу освіту» (стаття 1. «Основні терміни та їх визначення»): «якість вищої освіти - відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості» [1]. Тобто вже в цьому визначенні якість освіти – це не лише результат навчання, а й умови, які забезпечують цю якість освіти, а також відповідність певним критеріям та потребам зацікавлених сторін. І справді, ми прекрасно розуміємо, що для того, аби досягти якості освіти необхідні відповідний рівень організації освітнього процесу, але наявність такої умови ще не означає, що освітній процес буде якісним. І, зрозуміло, це зовсім не гарантує, що конкретний випускник буде мати якісний рівень освіти. Досить складно виміряти якість освіти конкретного ЗВО, а тим більше системи освіти в цілому. Чимало залежить від того, хто і як вимірює цю якість. Вочевидь, і критерії змінюються з часом, а в умовах, коли реформування освіти стало перманентним процесом, це ще складніше. Примітно, що з моменту прийняття Закону наведене вище визначення якості освіти вже редагувалося. До речі, як зазначено в «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021 – 2031 роки», з моменту прийняття зазначеного Закону «Про

вищу освіту» й до сьогодні він «витримав 34 редакції, що створює ризики нестабільності законодавства у сфері вищої освіти» [2]. Від себе додам, що з 2022 р. ще п'ять разів змінювали цей Закон. Звісно, про стабільність сьогодні складно казати...

В Законі є й спеціальний розділ «Забезпечення якості освіти», а в ньому окрема стаття «Система забезпечення якості освіти». Чимало уваги тут приділено Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО). З 2015 р. це Агентство перебрало на себе певні регуляторні та контрольні функції МОН України. В сучасних програмних документах НАЗЯВО йдеться про те, що його місія – «Забезпечувати сталість і послідовність розвитку культури якості вищої освіти та її захист через ефективне партнерство стейкхолдерів». Зверну увагу на термін «культура якості освіти», який не так легко визначити. В цих же документах проголошено стратегічні цілі НАЗЯВО, серед них – «удосконалення системи зовнішнього забезпечення якості вищої освіти». Зрозуміло, що в цьому випадку маються на увазі фактори та механізми, які забезпечують якість освіти. До речі, на сьогодні маємо виразну тенденцію в зазначеній «культурі якості освіти» - а саме утвердження переконання, що підвищення якості освіти слід здійснювати передовсім засобами зовнішнього оцінювання та шляхом подальшої стандартизації. Дехто вважає, що треба прагнути зовнішнього незалежного оцінювання не лише «на вході» та «на виході» в системі вищої освіти, а й в процесі навчання студентів, щоби таким чином позбутися упередженості викладачів.

Здається, з часом недовіра в системі освіти та до системи освіти лише зросла, а разом із цим і бюрократизація як засіб контролю. Студентоцентризований підхід, який іноді визначають як нову парадигму вищої освіти [3, с.16], онлайн навчання, можливості штучного інтелекту для швидкого генерування нових текстів суттєво вплинули на ситуацію. Тепер не лише МОН не довіряє університетам, а й університети своїм співробітникам, викладачі студентам, а студенти викладачам. Можна сказати, що така недовіра була

завжди. Але ж чи не справою номер один має бути забезпечення довіри? Довіра – то є умова стабільності. Довіра – то є символічний капітал, який має бути високим в системі освіти. Відновити зруйновану довіру вкрай складно... Сьогодні ж відновлення довіри, знов-таки, пов'язується із зовнішнім контролем (оцінюванням) та «прозорими» бюрократичними процедурами.

Таким чином, вже після такого мого вступу стає зрозумілим, що коли згадують якість освіти, то під цим можна розуміти як результат, так і процес, як відповідні умови, так і фактори. До цього ще можна додати певні уявлення про «якість освіти», які також впливають на розуміння ситуації. Тобто йдеться про певну змодельовану реальність, яка втілюється в програмах та стратегіях. Так, в зазначеній «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021 – 2031 роки» забезпечення якості освіти бачиться передовсім шляхом «розбудови системи державних стандартів вищої освіти на основі кваліфікаційних вимог». Як відомо, основна увага в цих стандартах зосереджена на компетентностях (тепер це ключове слово, на відміну від минулого, коли в основі якості освіти були «знання») та планових результатах навчання. На цьому наразі будуються робочі програми всіх навчальних дисциплін. Вони задають спрямованість, план дій, орієнтири, відповідну «рамку».

Автору довелося брати участь у створенні стандартів освіти в 2016 – 2019 рр. Тоді нам казали, що треба орієнтуватися на так звану таксономію Блума (це американський педагог і дослідник Бенджамін Блум, який ще в середині ХХ ст. поділив усі цілі навчання на три сфери: когнітивну, афективну та психомоторну). Його напрацювання стали основою для класифікації та формулювання результатів навчання [3, с. 67]. Коли ми почали працювати над стандартами, нам роздали методичку, де, серед іншого, було зазначено, що «результати навчання мають відповідати таким критеріям:

- бути чіткими і **однозначними**, дозволяючи чітко окреслити зміст вимог до здобувача вищої освіти;
- бути **діагностичними** (тобто результати навчання повинні мати об'єктивні ознаки їх досягнення чи недосягнення);

– бути *вимірюваними* (має існувати спосіб та шкала для вимірювання досягнення результату прямими або непрямими методами, рівнів досягнення складних результатів)».

Втім, вже тоді почалися дискусії, які торкалися суті тих чи інших компетентностей та результатів навчання. Показовою в цьому плані є «Аналітична записка», яку подав на розгляд науково-методичної комісії з гуманітарних наук та богослов'я один з її членів, а саме відомий філософ, нині член-кореспондент НАНУ С.В. Пролеєв. Ось деякі з його критичних суджень (до речі, в цьому тексті є й чимало конструктивних пропозицій):

«І. Структурна та змістова недосконалість стандартного переліку загальних компетентностей «Методичних рекомендацій».

Недоліком стандартного переліку є відсутність системи і часто непевність, велика абстрактність визначень. Залишається неясним критерій необхідності й достатності переліку. ... Деякі з формулювань стандартного переліку здатні радше дискредитувати Стандарт вищої освіти, який їх передбачає, аніж сприяти поліпшенню (й тим більш реформуванню) української вищої освіти. От, наприклад:

1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу – цією здатністю в початкових формах володіють навіть примати, не кажучи про випускників шкіл. Тоді як тут ця здатність є лише перспективною якістю, яку має здобути студент в результаті отримання вищої освіти. Те, що є стартовою умовою навчання в університеті (саме «здатність», а не рівень розвитку аналітичних та мисленнєвих здібностей) перетворюється тут на мету навчання [підкр. автором].

3. Здатність планувати та управляти часом – надзвичайно цінна здатність, людство увінчало б безсмертними лаврами того, хто навчився «управляти часом»! Однак не лише для випускника навіть найкращого у світі університету ця мета недосяжна, але поки вона недосяжна й для найвидатніших вчених. Просто дух захоплює від висоти цілей, які висуюють перед

українськими вишами «Методичні рекомендації» та їх зворушливою вірою у необмежені можливості людини!»).

С.В. Пролєєв також звернув увагу на відмінності в рівнях освіти, вважаючи за необхідне зафіксувати суттєву різницю в меті, яку ми маємо ставити в кожному разі (бакалаври – «вправність мислення», магістри – «творче мислення», аспіранти – «евристичне науково-дослідне мислення»). На жаль, тоді його пропозиції було проігноровано, а нам порадили не відхилятися від методички... Втім, в даному випадку, важливо інше: як виміряти «творче мислення», особливо в системі гуманітарної освіти? Відповідно, взагалі постає питання про те, а чи можна чітко визначити якість освіти через «абсолютно об'єктивні» кількісні показники? Ситуація в системі вищої історичної освіти переконує, що часто в основі визначення якості лежить маніпулювання цифрами та критеріями. Про це, на нашу думку, яскраво свідчать деякі рейтинги [4].

Коли йдеться про якість освіти, то особливо складно щось «виміряти» в умовах онлайн освіти. В літературі відзначено, що при дистанційній комунікації відсутність прямого спілкування студентів та викладачів, можливість підробки результатів, складність у процесі формування практичних навичок є досить серйозними проблемами. В результаті все це впливає на якість навчання, оскільки викладачу складно з'ясувати реальний стан справ із засвоєнням та опрацюванням матеріалу.

Висновок:

- Якість вищої освіти – категорія відносна. Вона визначається професійним співтовариством і на пряму залежить від його стану;
- Думка викладачів при вирішенні проблем якості в системі вищої освіти має бути визначальною;
- Пріоритетним завданням має стати відродження довіри (значення репутації) в системі вищої освіти, а не посилення зовнішнього контролю та бюрократизації;

- Новітні технології виконують допоміжну функцію в процесі навчання. Базисом якісної освіти залишиться офлайн освіта.

Список бібліографічних посилань

1. Rada.gov.ua, (2014). *Про вищу освіту* [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [Accessed 19 Dec. 2025].
2. Mon.gov.ua, (2020). *Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки* [online]. Available at: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> [Accessed 19 Dec. 2025].
3. Рашкевич, Ю. М. (2014). *Болонський процес та нова парадигма вищої освіти*. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 168 с.
4. Education.ua, (2025). *Education.ua підготував рейтинг закладів вищої освіти 2025* [online]. Available at: <https://www.education.ua/news/2025/07/21/educationua-pidhotuvav-reitynh-zakladiv-vyshchoi-osvity-2025/> [Accessed 19 Dec. 2025].

References

1. Rada.gov.ua, (2014). *Pro vyshchu osvitu* [On Higher Education] [online]. Kyiv, Ukraine. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/> [Accessed 19 Dec. 2025].
2. Mon.gov.ua, (2020). *Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2021–2031 roky* [Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2021-2031] [online]. Available at: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> [Accessed 19 Dec. 2025].
3. Rashkevych, Yu. M. (2014). *Bolonskyi protses ta nova paradyhma vyshchoi osvity* [The Bologna Process and the New Paradigm of Higher Education]. Lviv: Vyd-vo Lvivskoi politekhniky, 168 p.
4. Education.ua, (2025). *Reitynh zakladiv vyshchoi osvity 2025* [Ranking of higher education institutions 2025] [online]. Available at:

<https://www.education.ua/news/2025/07/21/educationua-pidhotuvav-reitynh-zakladiv-vyshchoi-osvity-2025/> [Accessed 19 Dec. 2025].

Посохов Сергій Іванович. Якість вищої освіти як змодельована реальність.

У тексті йдеться про таке поняття як «якість вищої освіти», яке широко використовується в різноманітних нормативних та програмних документах, а також у процесі діагностування стану вищої освіти. Зазначається, що при тлумаченні цього поняття в Законі України «Про вищу освіту» береться до уваги не лише результат навчання, а й умови, які забезпечують цю якість освіти, а також відповідність потребам зацікавлених сторін. Водночас, це поняття стало важливим семантичним елементом при розробці стратегії розвитку вищої освіти в Україні, спостерігається бажання розробити чіткі механізми визначення такої якості. Уявлення про можливість виміряти якість освіти через кількісні показники передовсім знаходять відображення як у формальних вимогах до ЗВО, так і в різноманітних рейтингах, а також посиленні контролю та стандартизації. Все це дозволяє казати про те, що в результаті постала певна змодельована реальність, яка стала фактором розвитку вищої освіти. Автор звертає увагу на складність вимірювання творчого мислення, особливо в системі гуманітарної освіти. Наголошується на тому, що якість вищої освіти – категорія відносна, що вона передовсім визначається професійним співтовариством і напряду залежить від його стану.

Ключові слова: якість вищої освіти, вища освіта в Україні, реформування освіти, стандартизація освіти, освітня діяльність.

Posokhov Sergiy. Quality of Higher Education as a Simulated Reality.

The text discusses the concept of “quality of higher education”, which is widely used in various regulatory and program documents, as well as in the process of diagnosing the state of higher education. It is noted that when interpreting this concept in the Law of Ukraine “On Higher Education”, not only the result of learning is taken into account, but also the conditions that ensure this quality of education, as

well as compliance with the needs of stakeholders. At the same time, this concept has become an important semantic element in the development of a strategy for the development of higher education in Ukraine, there is a desire to develop clear mechanisms for determining such quality. The idea of the possibility of measuring the quality of education through quantitative indicators is primarily reflected in both formal requirements for higher education institutions and various ratings, as well as increased control and standardization. All this allows us to say that as a result, a certain simulated reality has emerged, which has become a factor in the development of higher education. The author draws attention to the complexity of measuring creative thinking, especially in the system of humanitarian education. It is emphasized that the quality of higher education is a relative category, that it is primarily determined by the professional community and directly depends on its state.

Key words: quality of higher education, higher education in Ukraine, educational reform, standardization of education, educational activities.